

tännössä rohkeutta riittää. Lukija ihmettelee, mistä ja miten historiallisen Jeesuksen näkemykset kulloinkin nousevat.

Vastakkaiseen suuntaan osoitaville argumenteille ei juuri paltatillaa tuhlata. Räisänen esimerkiksi tuntee Richard Bauckhamin piirin keskustelua herättäneen teessin, jonka mukaan evankeliumikirjat oli suunnattu laajalle yleisölle, ei vain oman ryhmän tarpeisiin. Hän ei kuitenkaan esittele tai arvioi ryhmän monipuolista argumentaatiota, josta osa ansaitsisi huomiota. Vastaavasti Mikael Tellbe on tuoreessa monografiassaan *Christ-Believers in Ephesus* selvittänyt miten hyvinkin erilaiset näkemykset pysyivät saman seurakunnan sisällä, sillä yhdessä pitävät voimat olivat hajottavia suurempia. Samalla paikkakunnalla ei yleensä ollut teologisesti eri tavoin profiloituneita seurakuntia, ja tuloksena oli yksi kirkko. Tämä ei selity toisinajattelijoiden laajamittaisella vainolla tai heidän kirjoitustensa hävittämisellä, sillä sellaisesta ei ole näyttöä. Päinvastoin eri näkemykset säilyvät jopa Uuden testamentin sisällä.

Kaiken takaa kuulua tehtävänasettelun haasteellisuus, joka jää liian vähälle huomiolle: tavoitteena on hahmottaa opillista ajattelua teksteistä, joita ei kirjoitettu tätä varten. Parempiakaan lähteitä ei ole, mutta silti dokumenttien alkuperäinen luonne ja tarkoitus tulisi ottaa todesta. Räisänen etsii ”lähijäreltelyä teologisia periaatteita” psalmeista, ikään kuin runoilijoiden olisi tapana dokumentoida sellaisia. Hän löytää niitä Jeesuksen vertaus-ten sivujuonteista allegorisen lukutavan avulla: rikas mies ja Lasarus toimii raporttina kuoleman jälkeisen rangaistuksen yksityiskohdistä ja vertaus viimeisestä tuomios- ta lausuntona pelastuksen perusteista. Näin toki tekee moni muukin tutkija, mutta jos seudun tuolloista poliittista tilannetta selvitetäisiin vastaavalla tekniikalla, päädyttäisiin eriskummallisiin tuloksiin. Vertauksella on usein ”punch line” tai muu terävä viesti: muita

yksityiskohtia ei ole tarkoitettu aate- tai muunkaan historian lähde- materiaaliksi.

Opinkäsitteitä on myös paha puristaa tehokeinoista, joilla pyritään vaikuttamaan yleisön asenteisiin ja käytökseen. Tuntuu epäuskottavalta, kun Räisänen tulkitsee Paavalin eri yhteyksissä käyttämät retoriset strategiat ja teknikat kuvauksiksi apostolin sisäisestä ”painimisesta” (esim. Room. 9–11) tai yleispäteviksi oppilauseiksi. Vielä vaikeampi on vakuuttua siitä, että tutkija voisi tunkeutua tekstin läpi ”deep down” historiallisen kirjoittajan aivoihin. Selvimmin lähde- materiaalin kritiikintä käyttö näkyy käsiteltäessä Paavalin suhdetta Tooraan ja Israeliin, jolloin Räisänen on haluton reagoimaan hänen metodiaan kohtaan esitettyyn arvosteluun. Esittämästäni kritiikistä huolimatta, kirja tarjoaa huikeita ikkunoita varhaiseen kristilliseen ajatteluun.

LAURI THURÉN
PROF., JOENSUU

MICHAEL W. HOLMES
(ED.)

Society of Biblical
Literature Greek New
Testament. Atlanta,
GA: Society of Biblical
Literature 2010. xxiii+516 s.

Nestle-Alandin tekstilaitos (NA) on ollut Uuden testamentin tieteellisen tutkimuksen perustyökälu jo monta vuosikymmentä. Lähes kaikki tieteellinen työ on tehty olettaen tekstilaitoksen edustavan mahdollisimman autenttista Uuden testamentin tekstiä. Viime aikoina tekstikritiikin tutkijat ovat kuitenkin tulleet yhä tyytymättömämmiksi Nestle-Alandin tekstilaitokseen. Uuden testamentin tekstikritiikki elää uutta vaihetta uusien tutkimustulosten haastessa vanhemmat tulokset.

Osoituksena siitä, että uudet ja vanhat kysymykset on otettu jälleen esiin, Society of Biblical Literature julkaisi uuden kriittisen teks-

tilaitoksen (SBLGNT) Uuden testamentin alkutekstistä. Se poikkeaa 542 kertaa Nestle-Alandin tekstistä. SBLGNT palaa varhaisten Nestle-Alandin tekstilaitosten tapaan toimittamaan uusi tekstilaitos vertailemalla varhaisempia kriittisiä tekstilaitoksia toisiinsa. Tekstilaitosten väliset lukutapaerot ja tekstiä koskevat ratkaisut on kirjattu kriittiseksi apperaatiksi. Tässä mallissa käsikirjoituslähteet loistavat poissaolollaan, mikä ei välttämättä palvele nykyistä tieteellistä tutkimusta ilman käsikirjoituksia käsitteleviä lähteitä. Teos onkin tarkoitettu toimittajien mukaan autenttisemmän tekstin lisäksi eräänlaiseksi ”taskupokkariksi” niihin tekstikriittisiin ongelmiin, joita nykytutkijat edelleen pohtivat ja joissa ei vallitse yksimielisyyttä.

Esipuheessa julkaisija perustelee uuden tekstilaitoksen laatimista tekstikritiikin nykytutkimuksella ja Uuden testamentin tutkijoiden parissa esiintyvällä passiivisella Nestle-Alandin tekstin hyväksymisellä. Julkaisija on tyytymätön siihen, että tutkijat eivät ota riittävästi tai ollenkaan huomioon käsikirjoitustraditiossa esiintyviä merkittäviä lukutapaeroja tai uusia tekstikriittisiä tutkimustuloksia, jotka tarkentavat käsitystä varhaisesta tekstistä ja auttavat hahmottamaan erilaisen lukutapojen syntyyn ja kirkolliseen käyttöön liittyviä historiallisia syitä.

Uuden tekstilaitoksen pohjana on Westcott-Hortin (WH) tekstilaitos. Sitä on verrattu Tregellesin (Treg), Nestle-Alandin, Goodrich-Lukaszewskin (NIV) ja Robinson-Pierpointin (RP) tekstilaitoksiin. Näiden väliset lukutapaerot johtuvat erilaisista tekstikriittisistä teorioista ja lähestymistavoista. Westcott-Hort ja Tregelles olivat kilpaillevia yrityksiä erottautua Textus Receptuksesta varhaisten käsikirjoitusten avulla. Goodrichin-Lukaszewskin tekstilaitos on englanninkielisen *New International version* (NIV) käännöksen taustalta löytyvä eklektinen teksti, joka eroaa Nestle-Alandin tekstilaitoksesta 231 kertaa. Robinson-Pierpoint pohjautuu By-

zantine Priority -tekstiteoriaan, joka edustaa luotettavasti idän kirkon alueella käytössä ollutta myöhäisempää bysanttilaista tekstiä. Tekstikriittisiä ratkaisuja SBLGNT sisältää 6928 kpl. Joitain poikkeuksia lukuun ottamatta niitä on tehty vain silloin, kun vertailut tekstilaitokset poikkeavat toisistaan. NA mainitaan kriittisessä apparaatissa vain silloin kuin sen lukutapa eroaa Goodrichin-Lukaszewskin tekstilaitoksesta. Muualla NIV edustaa Nestle-Alandin lukutapaa. Kriittinen apparaatti sisältää muutaman yksittäisen vertailun *Editio Critica Maiorin* (ECM), *Textus Receptuksen* ja Heinrich Greevenin tekstilaitokseen, mutta nämä eivät ole vaikuttaneet tehtyihin tekstikriittisiin ratkaisuihin.

Taulukossa 1 on esitelty tekstilaitosten tekstikriittisten ratkaisujen yhtäläisyyksien ja erojen määrän ja huomioita eri tekstilaitosten välisistä suhteista. Yhtäläisyydet ja erot menevät tekstilaitosten kesken ristiin. Lähes aina SBLGNT sisältää tekstikriittisen ratkaisun, joka löytyy ainakin yhdestä vertailluista tekstilaitoksista. Huomiota herättävä havainto on monien Tregellesin tekemien ratkaisujen hyväksyminen osaksi uutta tekstilaitosta, sillä Tregelles toimitti oman tekstinsä aikana, jolloin suurinta osaa nykyisin tunnetuista varhaisimmista käsikirjoituksista ei ollut löydetty. Samoin useat myöhemmän bysanttilaisen tekstiperheen lukutavat on hyväksytty uuteen tekstilaitokseen, vaikka mikään muu tekstiperhe ei niitä tue. Tämä on metodisesti erilainen ratkaisumalli kuin Nestle-Alandin taustalla vaikuttaneet tekstikriittiset periaatteet.

Uusi teksti eroaa 46 kertaa kaikista aikaisempien tekstilaitosten ratkaisuista. Näistä 19 ratkaisua on täysin uusia, eikä niitä löydy yhdestäkään vertailluista tekstilaitoksista. Kaksikymmentäseitsemän ratkaisua on jonkun vertaillun tekstilaitoksen marginaaliin merkitty vaihtoehto, mutta ei varsinaiseen tekstiin valittu lukutapa. Yhden kerran Holmes päätyy harvi-

naiseen ratkaisuun, konjektuuraan (1. Kor. 6:5). Tämä on merkittävä ratkaisu metodiikan nykykeskustelun kannalta. Ratkaisua ei ole kuitenkaan kirjattu tekstiin, vaan ainoastaan kriittiseen apparaattiin. Tämä herättää kysymyksen, mihin konjektuuralla on pyritty. Jos tekstissä tulisi lukea Holmesin rekonstruktio vastoin kaikkia käsikirjoituslähteitä, miksi lukutapa on sisällytetty apparaattiin eikä tekstiin? Tälle ratkaisulle on vaikeaa löytää muuta selitystä kuin epävarmuus tehdystä konjektuurasta tai halu säilyttää yhteys aikaisempiin tekstilaitoksiin oletetun alkuperäisen tekstimuodon kustannuksella. Molemmissa tapauksissa ratkaisu herättää enemmän kysymyksiä kuin vastauksia.

Jotkin tekstikriittiset ratkaisut ovat mielenkiintoisia, eivätkä aina

kiistattomia. Huomionarvoisia eroja Nestle-Alandin tekstilaitokseen ovat esimerkiksi Mark. 1:1 *omit* υἱοῦ θεοῦ; Mark. 1:41 ὄργισθεῖς pro σπλαγχνισθεῖς; Joh. 1:34 ὁ ἐκλεκτός τοῦ θεοῦ pro ὁ υἱός τοῦ θεοῦ; Room. 13:12 ἀποβαλώμεθα pro ἀποθώμεθα; Gal. 1:3 πατρός καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ pro πατρός ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ; Kol. 1:22 ἀποκατηλλάγητε pro ἀποκατήλλαξεν; Hepr. 1:3 δι' αὐτοῦ pro αὐτοῦ; Hepr. 2:9 χωρὶς θεοῦ pro χάριτι θεοῦ; 2. Piet. 2:11 *omit* παρὰ κυρίου; Juud. 5 εἰδότας ἡμᾶς ἅπαξ πάντα ὅτι Ἰησοῦς pro εἰδότας [ἡμᾶς] πάντα ὅτι [ὁ] κύριος ἅπαξ; Juud. 15 πάντας τοὺς ἀσεβεῖς pro πᾶσαν ψυχὴν; Ilm. 18:3 πέπτωκαν pro πέπωκαν.

Holmes on tehnyt Juudaksen kirjeen jakeessa viisi saman ratkaisun kuin *Editio Critica Maiorin* laatineet

Taulukko 1. Tekstilaitosten tekstikriittisten ratkaisujen yhtäläisyydet ja erot.

	yhtäläisyyksien määrä	erojen määrä
SBLGNT vs. Treg	5701 (82,3 %)	1227 (17,7 %)
SBLGNT vs. WH	6049 (87,3 %)	879 (12,7 %)
SBLGNT vs. NA	6386 (92,2 %)	542 (7,8 %)
SBLGNT vs. NIV	6312 (91,1 %)	616 (8,9 %)
SBLGNT vs. RP	969 (14,0 %)	5959 (86 %)
SBLGNT + WH <i>kontra</i> Treg NIV RP		98 kertaa
SBLGNT + Treg NIV RP <i>kontra</i> WH		366 kertaa
SBLGNT + Treg <i>kontra</i> WH NIV RP		28 kertaa
SBLGNT + WH NIV RP <i>kontra</i> Treg		151 kertaa
SBLGNT + NIV <i>kontra</i> WH Treg RP		59 kertaa
SBLGNT + WH Treg RP <i>kontra</i> NIV		103 kertaa
SBLGNT + RP <i>kontra</i> WH Treg NIV		66 kertaa
SBLGNT + WH Treg NIV <i>kontra</i> RP		4876 kertaa
SBLGNT <i>kontra</i> WH Treg NIV NA RP		46 kertaa
SBLGNT <i>kontra</i> ECM (yleiset kirjeet)		39 kertaa

tutkijat, mutta Pietarin kirjeen ratkaisu poikkeaa kaikkien aikaisempien tekstilaitosten ratkaisusta. Tämä herättäneek vilkasta keskustelua johtuen ratkaisua tukevista käsikirjoituksista [02 (044) 33 81 *pc* kontra P72 01 03 04 025 *pm* Byz]. Markuksen evankeliumissa teksti päättyy vanhimpia käsikirjoituksia seuraten jakeeseen 16:8. Tämän jälkeen tekstissä on erotinvaihe, jota seuraa käsikirjoitustraditiosta sekä lyhyt että pitkä lisäys jakeen kahdeksan jälkeen otsikolla ”Other Endings of Mark”. Molemmat ovat kirjatun kaksoishakasulkuihin. Lyhyt lisäys esiintyy ilman jaenumeroita ja se perustuu eräisiin varhaisiin lähteisiin (020 044 083 099 *pc* sy^{hm}g sa^{mss} bo^{mss} eth^{mss}). Tämän jälkeen tekstiin on kirjattu pitkä lisäys perinteisesti jakeina 16:9–20. Tutkijoiden parissa kiistelty Luuk. 22:43–44 sisältyy tekstiin ilman hakasulkuja. Johanneksen evankeliumin käsikirjoituksissa esiintyvä *pericope adulterae* (Joh. 7:53–8:11) on poistettu tekstistä ja siirretty kokonaisuutena kriittiseen apparaattiin. Sen teksti on otettu Robinson–Pierpointin tekstilaitoksesta. Nestle–Alandissa hakasuluissa esiintyvät sanat/ausekkeet on usein pudotettu kokonaan pois tai toisinaan sisällytetty tekstiin ilman hakasulkuja. Tästä johtuen SBLGNT on hieman lyhyempi kuin NA. Tämä sama piirre esiintyy *New English Translation* (NET) käännöksen kreikantekstissä. Merkittävä piirre on myös erojen määrää *Editio Critica Maiorin* (yleiset kirjeet). Tutkijoiden käytettävissä on nyt kaksi kilpailevaa Nestle–Alandin tekstilaitoksen korvaavaa kriittistä tekstiä yleisten kirjeiden osalta.

Kreikankielen oikeinkirjoituksen suhteen SBLGNT seuraa Bauer–Danker–Arndt–Ginrich –sanakirjan kirjoitusasuja muutamien poikkeuksien. Tämä ratkaisu on ymmärrettävä, koska tekstilaitos on tarkoitettu tutkijoiden lisäksi lukutekstiksi opiskelijoille ja pastoreille, mutta näin laadittu teksti ei aina vastaa varhaisimpien käsikirjoitusläheteiden eikä välttämättä alkuperäisen kirjoittajan kirjoitusasua. Tällä

saralla tekstikritiikin tutkijoilla on vielä paljon tehtävää. Elisis, krasis, liikkuva nun ja välimerkit on pääsääntöisesti otettu Westcott–Hortin tekstilaitoksesta. SBLGNT seuraa jaerajoissa Nestle–Alandin tekstilaitosta ja kappaleajoissa englanninkielistä *New Revised Standard Version* –käännöstä, paitsi silloin kun se eroaa Westcott–Hortista. Tällöin ratkaisut ovat tapauskohtaisia.

Mielestäni SBLGNT on tekstin suhteen parannus Nestle–Alandin tekstiin verrattuna ja askel kohti luotettavampaa varhaista tekstiä, vaikka eräät ratkaisut aiheuttavat keskustelua. Kriittinen apparaatti on hyödyllinen yleiskatsaus tekstikriitikoiden työn tuloksiin viimeisen reilun sadan vuoden ajalta. Se on havainnollinen apuväline, kun halutaan tutustua tekstikritiikin tutkijoiden edelleen keskustelemaan lukutapaeroihin. Apparaatti olisi kuitenkin voinut sisältää käsikirjoitusinformaatiota ainakin niissä kohdissa, joissa SBLGNT selkeästi eroaa kaikista muista tekstilaitoksista. Vaikka kyse on ”taskupokkarimaisesta” teoksesta, lukijalla ei ole mahdollisuutta tarkastella tekstikriittisten ratkaisujen käsikirjoitusperusteita tutkimatta muita lähteitä. Olisi suotavaa, että julkaisija toimittaisi sellaisen version teoksesta, jossa käsikirjoitusinformaatio on lisätty apparaattiin. Tällainen ”Scholar’s Edition” –tyyppinen julkaisu voisi myös korjailla kirjoitusasuun liittyviä piirteitä.

Teos on vapaasti ladattavissa internetistä (<http://www.sblgnt.com>). Julkaisijan mukaan tämä antaa kaikille kiinnostuneille mahdollisuuden tutkia vapaasti kreikankielistä tekstiä sähköisessä muodossa. Teosta myydään myös kovakantisenä kirjana.

TIMO FLINK
TEOL.TRI, MIKKELI

OLIVER CRISP &
MICHAEL REA (EDS.)

Analytic Theology. Oxford: Oxford University Press 2009. 316 s.

THOMAS P. FLINT &
MICHAEL REA (EDS.)

Oxford Handbook of Philosophical Theology. Oxford: Oxford University Press 2009. 609 s.

Viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana uskonnonfilosofia on käynyt läpi suurimmat muutokset sitten keskiajan. Loogisen positivismin murros ja klassisen tietoteoreettisen foundationalismin perustan murentuminen ovat tehneet jälleen mahdolliseksi julkisen uskonnonfilosofisen analyysin ja argumentaation. Angloamerikkalaisen uskonnonfilosofia, jonka edustajia nyt arvosteltavat kaksi kirjaa ovat, on voimakkaasti nojautunut analyttisen filosofian perinteeseen. Yksi murroksen indikaattori ovat kirjojen nimet. Eroavatko ”analyttinen teologia” ja ”filosofinen teologia” jotenkin ”uskonnonfilosofiasta”? Näyttää siltä, että angloamerikkalaisessa kontekstissä nämä käsitteet ovat melko lailla keskenään vaihdettavissa. Suomalaisittain voitaisiin puhua ”uskonnollisesta filosofiasta”: filosofiaa käytetään joko vahvistamaan tai heikentämään uskonnollisia näkemyksiä. Myös angloamerikkalaiset uskonnonfilosofit puhuvat suoranaisesta filosofian ”teologisesta käänteestä”.

Oxford Handbook of Philosophical Theology (OHPT) ei eroa teemoiltaan ja lähestymistavoiltaan kovin paljon joitain vuosia aiemmin ilmestyneestä uskonnonfilosofian käsikirjasta, *Oxford Handbook of Philosophy of Religion*. Ensin mainittu kuitenkin painottuu enemmän teologisten teemojen analyysiin. Artikkeleissa käsitellään tyyppillisiä aiheita kuten ilmoitusta, uskon-